

References

1. Ekman, P., "Universals and cultural differences in facial expressions of emotion", Nebr. Symp. Motiv. 1971, 207-283, 1972.
2. Uday Kamath, John Liu, James Whitaker Deep Learning for NLP and Speech Recognition. Springer Nature Switzerland AG 2019. P. 621.
3. Flah P. Mashinnoe obýchenie. Naýka i iskýsstvo postroeniia algoritmov, kotorye izvlekaýt znaniia iz dannyh / per. s angl. A. A. Slinkina. - M.: DMK Press, 2015.-400 s.
4. Rabiner L. R., Shafer R. V. Tsifrovaiá obrabotka rechevyh signalov: Per. s angl./Pod red. M. V. Nazarova i Iý. N. Prohorova. – M.: Radio i sviaz, 1981. — 496 s,
5. Nikolenko S., Kadýrin A., Arhangel'skaia E. Glýbokoe obýchenie. — SPb.: Piter, 2018. – 480 s.

DOI 10.53364/24138614_2022_26_3_56
ӘОЖ 378.147

¹Елубай А.М., ²Тулєкова Г.Х., ³Суранчиева Н.Р.
^{1,2,3}Азаматтық авиация академиясы, Алматы қ., ҚР.

¹E-mail: gulnaz.tulekova@mail.ru

²E-mail: smailova_ase@mail.ru

³E-mail: nazgul_87@bk.ru

АВИАЦИЯ САЛАСЫ БОЙЫНША КӘСІБИ МӘТІНДЕРДІ ТЫҢДАЛЫМ АРҚЫЛЫ МЕНГЕРТУДІҢ ОҢТАЙЛЫ ӘДІСТЕРІ

ОПТИМАЛЬНЫЕ МЕТОДЫ АУДИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ТЕКСТОВ ПО АВИАЦИОННОЙ ОТРАСЛИ

OPTIMAL METHODS OF LISTENING TO PROFESSIONAL TEXTS ON THE AVIATION INDUSTRY

Аңдатпа. Мақалада сөйлесім әрекетінің маңызды бір түрі тыңдалым әрекетін меңгертудің маңызы туралы айтылады. Орыс тілді аудиторияда авиация саласы бойынша білім алушыларға тыңдалымды меңгерту арқылы тілдік қарым-қатынасқа түсу мүмкіндігін дамытып, тіл үйренуге деген қызығушылығын, ынтасын, белсенділігін арттыруға болады. Білім алушының тыңдалған ақпаратты қабылдауы, есте сақтауы мәтін мазмұнының ақпараттылығы мен композициялық құрылымына, сондай-ақ мәтін көлемі мен айтылу уақытына байланысты. Аудиомәтінде негізгі ойды білдіретін фактілер мен дәлелдемелерден тұратын ақпараттың болуы, белгілі бір шешімі бар мәселенің болуы, айтылған ойдың логикалық жүйелілігі және соңында мәтіннің мазмұнын ашатын қорытындының берілуі – мәтіннің әдістемелік талапқа сай екенін көрсетеді. Жалпы мәтіннің мазмұны тіл үйренушіге түсінікті болып, тіл үйренуші оны сөйлеу үдерісінде қолдана білу керек. Мәтіндегі таныс емес сөздер 2 пайыздан аспаған жағдайда, тіл үйренуші оларға назар аудармай, мәтінде айтылуға тиісті негізгі ойды меңгеруге тырысады. Тыңдалымды меңгертумен қатар оны бақылау, бағалау қатар жүріп отырғанда ғана жұмысымыздың нәтижесін көре аламыз.

Мақалада авиация саласы бойынша білім алушылардың кәсіби мәтіндерді тыңдалым арқылы меңгертудің оңтайлы әдістері мен тәсілдері қарастырылған. Маманның кәсіби

бағыттылығын, іскерлігін қалыптастыру. Жоғары оқу орнында білім беру — қоғам дамуының негізгі жолы. Сондықтан кәсіптік білім беруде өтілетін тақырыптар, соның ішінде жоспарлау мәселесі, ғылымның соңғы жетістіктеріне негізделуі тиіс.

Түйін сөздер: тыңдалым, кәсіби сөздер, кәсіби бағытталған, практикалық оқыту, оқыту дағдысы.

Аннотация. В статье рассказывается о важности овладения аудируемой деятельностью, одним из важных видов речевой деятельности. В русскоязычной аудитории обучающимся можно развить способность к языковому общению, повысить интерес, мотивацию, активность к изучению языка, овладев аудированием. Восприятие, запоминание обучающимся прослушанной информации зависит от информативности и композиционной структуры содержания текста, а также от объема текста и времени произношения. Наличие в аудиотексте информации, состоящей из фактов и доказательств, выражающих основную мысль, наличие проблемы с определенным решением, логическая последовательность изложенной мысли и, в конце концов, вывод, раскрывающий содержание текста, – говорит о том, что текст соответствует методологическим требованиям. Содержание общего текста должно быть понятно изучающему язык, а изучающий язык должен уметь использовать его в речевом процессе. В тех случаях, когда незнакомые слова в тексте не превышают 2 процентов, изучающий язык, не обращая на них внимания, стремится усвоить основную мысль, которая должна быть выражена в тексте. Мы можем видеть результаты нашей работы только тогда, когда параллельно с овладением слушанием идет его контроль, оценка.

В статье рассмотрены оптимальные методы и приемы усвоения обучающимися профессиональных текстов посредством аудирования. Формирование профессиональной направленности, умений специалиста. Образование в высшем учебном заведении – основной путь развития общества. Поэтому темы, проходящие в профессиональном образовании, в том числе вопросы планирования, должны основываться на последних достижениях науки.

Ключевые слова: аудирование, профессиональные слова, профессионально-ориентированное, практическое обучение, обучающие навыки.

Abstract. The article describes the importance of mastering the auditable activity, one of the important types of speech activity. In a Russian-speaking audience, students can develop the ability to communicate, increase interest, motivation, and activity in learning a language by mastering listening. The perception and memorization of the information listened to by the learner depends on the informativeness and compositional structure of the text content, as well as on the volume of the text and the pronunciation time. The presence in the audio text of information consisting of facts and evidence expressing the main idea, the presence of a problem with a certain solution, the logical sequence of the stated thought and, in the end, the conclusion revealing the content of the text - indicates that the text meets methodological requirements. The content of the general text should be understandable to the language learner, and the language learner should be able to use it in the speech process. In cases where unfamiliar words in the text do not exceed 2 percent, the language learner, without paying attention to them, strives to assimilate the main idea that should be expressed in the text. We can see the results of our work only when, in parallel with mastering listening, there is its control, evaluation.

The article discusses the optimal methods and techniques of mastering professional texts by students through listening. Formation of professional orientation, skills of a specialist. Education in a higher educational institution is the main way of development of society. Therefore, the topics that take place in vocational education, including planning issues, should be based on the latest achievements of science.

Key words: listening, professional words, professionally-oriented, practical training, teaching skills.

Кіріспе. Адамның қарым-қатынасы сөйлесуден бастау алады. Білім алушы қандай мамандықта оқыса да,өзі түсінбейтін ақпаратты тыңдай алмайды. Өзге тілдегі ақпаратты тыңдап, оны түсіне білуге үйрену – жүйелі, үздіксіз жүргізіген жағдайда ғана нәтижелі болмақ. Сондықтан кәсіби қазақ тілі сабақтарында тыңдата білу, сөйлесу үшін тыңдай білу, тыңдалған ақпаратты қолдана білуге үйрету және тыңдалған ақпараттың меңгерілу нәтижесін білу үшін бақылау жолдарын қарастыру – біздің мақаламыздың басты мақсаты. Осы аталған мақсат бойынша тыңдалым әрекетін меңгерту үшін тіл үйренушілердің дайындығына қойылатын талаптар, тыңдалынатын ақпаратты таңдау, тыңдатуға арналған құрал-жабдықтар, сонымен қатар, тіл үйренушінің тыңдалған ақпаратты қабылдауы, есте сақтауына байланысты сұрақтар туындайды. Ғалым Ф. Оразбаеваның айтуы бойынша, түсіну – сөйлесім әрекетінің барлық түрлеріне тән ең басты көрсеткіш. Бір адам екінші адамның айтқанын түсінбесе, ұқпаса, онда пікірлесу мен сөйлесу жүзеге аспайды. Сөйлесім әрекетіне қатысты айту да, оқу да, жазу да, есту де, тілдесу де белгілі бір хабарланған, баяндалған ойды түсінуге негізделеді. Сондықтан «аудирование» дегенді түсіну емес, «тыңдалым» деп атайтынын, түсіну процесін осы әрекеттердің бәріне ортақ ұстаным ретінде танитынын айтады[1].Бүгінгі күн талабы — маманның кәсіби бағыттылығын, іскерлігін қалыптастыру. Жоғары оқу орнында білім беру — қоғам дамуының негізгі жолы. Сондықтан кәсіптік білім беруде өтілетін тақырыптар, соның ішінде жоспарлау мәселесі, ғылымның соңғы жетістіктеріне негізделуі тиіс. Білім беруде жаңа технологиялардың пайда болуы оқытушыдан әдістемелік-технологиялық біліктілікті талап етеді.

Негізгі бөлім. Тыңдау-өзге тілді меңгерудің күрделі компоненттерінің бірі. Ұзақ уақыт бойы тыңдау сөйлеу әрекетінің көмекші түрі болып саналды. Мамандық бойынша тыңдау сияқты оқу іс-әрекетінің маңызы ерекше. Тыңдау кезінде ми бірнеше есе жылдам жұмыс істеуі керек, сыртқы дыбыстар мен шулар болмауы керек. Студент диктордың немесе коммуникацияның басқа қатысушысының айтылуына бейімделуі қиын. Тыңдауға арналған тапсырмалар мәтінде бейтаныс лексика, күрделі грамматикалық құрылымдар болуы мүмкін, спикер сөйлеуде екпін қолдана алады, аудиторияда шу мен кедергі бар. Студенттер әрдайым ақпаратты тыңдау, есту және қабылдау үшін жеткілікті тыңдау дағдыларына ие бола бермейді. Біз әр сабақта тыңдауды қолданбайтындықтан, студенттер аудио ақпаратты дұрыс тыңдау және есту әдетін қалыптастырмайды, олар аудиоматериалдарды тыңдауға бейімделуі біраз қиындық туғызады. Кейде шет тіліндегі серияларды көргенде де студенттер субтитрлерді жиі пайдаланады, бұл, әрине, тыңдау дағдыларын қалыптастыруға ықпал етпейді. Сүйікті әнді тыңдай отырып, студенттер сөздерді тыңдауға және түсінуге тырыспайды, бірақ интернеттен сөздерді табуға тырысады. Студенттерді сабақтан тыс диалогтарды, әндерді, фильмдерді тыңдауға ынталандыру қажет. Тіл үйретуде тыңдалым әрекетінің маңызды орны бар. Әрине сөйлесім әрекетінің төрт түрінің де өзіне тән ерекшеліктері бар. Бірақ оларды тек бірбірімен тығыз байланыста қолдану ғана белгілі бір нәтижеге жеткізетіні анық. Дегенмен, «Тыңдай білу – ұлылық», «Тыңдамаса, сөз – жетім ...», «Құйма құлақ құйып алады» деп халқымыз бекер айтпаса керек. Тыңдалым – сөйлеу әрекетінің ауызша баяндау түрі. Тыңдай отырып, өзіміздің серіктесімізден қажетті мәліметті аламыз және оның ойын, мақсатын білеміз [2]. «Тыңдалым» – «аудирование» деген терминнің білдіретін мағынасы – «есту арқылы түсіну». Бұл термин айтылған не техникалық аппараттарға жазылған аудиомәтіндегі сөздерді, сөйлемдерді тыңдай білудің нәтижесінде қабылдау және түсіну дегенді білдіреді. Бұл атаудың ең басты мәні адамдар арасындағы қарым-қатынасты жүзеге асыратын тілдік бірліктерді тыңдау, есту арқылы қабылдау және ұғу [1].

Тыңдалымның ерекшеліктеріне тоқталмас бұрын тіл үйрету барысында мәтінді қандай мақсатта және қалай тыңдатамын деген сұраққа жауап іздейік. Тілдік қатынаста сөйлесім әрекеті түрлерінің орнын пайыздық көрсеткішпен төмендегідей берген: тыңдалым – 42%,

айтылым – 32%, оқылым – 15%, жазылым – 11%. Тыңдалым барысында тіл үйренуші ақпаратты қабылдау және танып білу, түсіну, сонымен қатар, тыңдалған ақпаратты іштей өңдеу сияқты күрделі психолінгвистикалық үдерістен өтеді. Сондықтан тыңдалым әрекетін меңгеруді тіл үйренушінің белсенділігі болу керек. Тыңдалымның коммуникативтік қызметінен басқа бірнеше қосымша міндеттері бар. Олар: тіл үйренушінің тілдік қарым-қатынасқа түсуін ынталандыру, оқыту үдерісін басқару, жаңа материалды меңгерту, сөйлесім әрекетінің басқа түрлерінде білім, білік дағдыларын қалыптастырудың негізі болу, тіл үйренушімен кері байланыстың және оның білімін бақылау, бағалаудың тиімді болуына ықпал ету [4]. Сөйлесім әрекетінің барлық түрлері бір-бірімен тығыз байланыста болғандықтан, тапсырмалар жүйесі де тығыз байланыста болмақ. Тыңдалым мен айтылымды бір-бірінсіз елестету мүмкін емес, өйткені ақпаратты қабылдау оның айтылуына, тіл үйренушінің өнімді еңбегі айтылған ақпаратты ұғуына байланысты. Тілдесім әрекетінің нәтижелі болуы тыңдалған ақпараттың есту каналдары арқылы меңгеріліп, ішкі сөйлеудің дамуына байланысты. Жазылым әрекетінде тапсырмалардың түріне қарай тыңдалған ақпаратты дұрыс қабылдау, талдау, жинақтау, нақтылауға байланысты тіл үйренушінің еңбегі көрінеді. Тыңдалымды дамытатын дағдылар мен амалдар [2].

Бұл мақалада біз тыңдау дағдыларын дамыту мен қалыптастырудың және тыңдаумен қалай жұмыс істеу керектігін қарастырамыз. Аудиторлық дағдыларды сынап, тексермес бұрын оларды дамыту қажет. Тақтаға іліп қоюға немесе топқа диалог немесе мәлімдеме тақырыбына байланысты суретті немесе фотосуретті қоюға болады, сіз осы тақырыпқа байланысты лексиканың тізімін жасай аласыз. Оқушылар сөздіктерді қолдана отырып сөздерді жазу үшін тақтаға кезек-кезек шыға алады. Сондай-ақ, студенттерге осы суретте қандай сұрақтар қоюға болатындығы туралы ойлануға және қай уақытта осы сұрақтар қойылуы мүмкін екендігі туралы ойлануға кеңес беруге болады. Сондай-ақ, студенттерге диалогта немесе монологта не туралы сөйлесетінін болжауға болады. Бірінші тыңдаудың міндеті диалог немесе монолог туралы жалпы түсінік болады, осы кезеңде студенттер өз болжамдарын тексереді, қарапайым сұрақтарға егжей-тегжейлі жауап бермейді. Екінші тыңдау егжей-тегжейлі, содан кейін тапсырмаларды дұрыс/дұрыс еместігін, нақтылайтын сұрақтарға жауап беру, олқылықтарды мағынасы бойынша сөздермен толтыру, сәйкестікті іздеу тапсырмасын орындау, бірнеше таңдау тапсырмаларын ұсыну қажет. Өрі қарай, сіз тыңдалған материалды талдап, естігендеріңізді талқылауыңыз керек. Студенттерді сөздің мақсатын анықтауға үйрету керек. Өйткені мұндай тапсырма жиі беріледі:

1) Берілген терминдерді пайдалана отырып сұрақ құраңыздар.

1. Авиациялық қауіпсіздік	
2. Халықаралық әуежай	
3. Жолаушы	
4. Тасымал қызметінің агенті	
5. Билеттегі өзгерістер	
6. Жүк тасымалы	
7. Қол жүгі	

Кәсіби қазақ тілін меңгерту үшін тиімді тәсілдердің бірі белгілі бір тақырыпқа байланысты лексиканы таңдау қажет. Берілген тақырыптар бойынша диалогтарды таңдаңыз, студенттерге жұпта диалогтар құруды ұсыныңыз. Бұл жерлерде қандай проблемалар туындауы мүмкін екендігі туралы ойланыңыз.

2) Кестедегі сұрақтарды пайдалана отырып, терминдердің дұрыс немес бұрыстығын сәйкестендіріп, сұхбат құрыңыздар.

№	Сөйлем	КЕЛІСЕМІН	КЕЛІСПЕЙМІН
1	Әуежай – әуе кемелерін қабылдауға және жөнелтуге, әуе тасымалдарына қызмет көрсетуге арналған және осы мақсаттар үшін әуеайлағы, аэровокзалы, басқа да қажетті құрылыстары мен жабдығы бар құрылыстар кешені ме?		
2	Багаж – жолаушылардың және экипаждың әуе кемесінің салонында немесе жүк бөлігінде пайдаланушымен жасалған келісім бойынша тасымалданбайтын жеке заттары;		
3	Әуе кемесі – жер (су) бетінен шағылысқан ауамен әрекеттесуді болғызбай, ауамен өзара әрекеттесу есебінен атмосферада қалықтайтын аппарат;		
4	Багажды сақтау орны – оны әуе кемесіне жөнелткенге дейін тіркелген алып жүретін багаж сақталатын орын немесе оны мақсаты, талап етілуі немесе алып қоюы бойынша жөнелткенге дейін салып жіберілген багаж сақталатын орын;		
5	Әуе кемесіне техникалық қызмет көрсету аймағы – перрондарды, ангарларды, ғимараттар мен шеберханаларды, жер үстіндегі техникалық құралдарды қоятын орындар мен олармен байланысты жолдарды қоса алғанда, әуе кемесіне техникалық қызмет көрсету үшін көзделген барлық жер учаскесі, сондай-ақ құралдар мен жабдықтар.		

Лексикалық және грамматикалық контекст студенттердің деңгейіне сәйкес келуі керек. Тыңдауға арналған тапсырмалар нақты және дәйекті болуы керек. Сұрақтарға жауап беріңіз, суреттерді салыстырыңыз, репликаларды логикалық ретпен орналастырыңыз, салыстырыңыз, қорытындыларыңызбен толықтырыңыз, болып жатқан жағдайға өз көзқарасыңызды білдіріңіз. Есту арқылы ақпаратты жақсы түсіну үшін әр түрлі айтылымдарға үйрену үшін бір оқушы аударған кезде, ал қалғандары мәтіннен сөйлемдерді кезекпен оқыған кезде жаттығу тиімді болады. Осылайша, студент әр түрлі сөйлеу қарқынына, айтылу ерекшеліктеріне және ақпаратты беру тәсіліне үйренеді. Тыңдауды қарапайым жағдайлар мен тапсырмалардан бастау керек, біртіндеп тапсырмаларды күрделендіріп, біріктіре отырып, алдымен студенттерді негізгі ақпаратты түсіну үшін тыңдауға бейімдеу керек, содан кейін аудиоматериалды егжей-тегжейлі тыңдау дағдысын қалыптастыру керек.

Тіл үйренушінің бойында тыңдалымды меңгертуге байланысты білім, білік, дағдыларын дамыту келесі әрекеттермен байланысты:

1. Тыңдалым – қазақ тілі сабақтарының ажырамас бөлігі болу керек.

2. Тіл үйренушілердің тыңдалыммен жұмыс істеу ережелерімен таныс болып, тапсырмаларды белгілі бір тәртіппен орындауын міндеттеу керек.

3. Аптасына бір рет болса да тіл үйренуші тыңдаған мәтіні бойынша үй жұмысын орындауы тиіс.

4. Оқытушы сабақты жоспарлаған кезде тыңдалым тапсырмалар оқытудың әр деңгейіне қарай іріктеліп берілуге тиіс.

5. Тіл үйренушілердің деңгейіне қарай тыңдалым әрекетіне аутентикалық мәтіндерді міндетті түрде кіргізу керек. Бұларға теле-радио хабарларын, бейнежазбалардан үзінділерді тыңдатуды жатқызуға болады.

6. Оқытушы ұсынып отырған мәтіннің тіл үйренушінің тілді білу деңгейіне қарай тақырыбын, мазмұнын дұрыс таңдап, тапсырмалардың жеңілден қиынға құрастырылуын қадағалау керек.

7. Аудиомәтінді ұсынғанда оларға арналған мақсат та бірге ұсынылады: Мазмұнды толық түсіну, ең басты ойды түсіну, ақпаратты өз қажетіне қарай нақтылап түсіну, болжам жасай білу және т.б.

8. Тыңдалымды меңгертуге арналған тиімді техникалық құралдар (аудиодискілер, бейнесюжеттер, ғаламтор мүмкіндіктерін және т.б.) мен оны өткізетін орынды, мезгілді таңдау қажет

9. Тыңдалымды жаңа материалды меңгертуде және тіл үйренушінің білімін бақылау, бағалауда да қолдану керек.

10. Тыңдалым бойынша емтихан аралық бақылау, қорытынды емтихан жұмыстарын жүйелі жүргізу қажет. Тіл үйрену екі жақты үрдіс болғандықтан тіл үйренуші де мәтінді тыңдар алдында өзіне міндеттер белгілеп алуы қажет: - Өзіне қойылатын талапты білу – мәтінді не үшін, қандай мақсатта тыңдайтынын анықтау. - Мәтінді тыңдап отырғанын көрсету – айтушыға назар аудару. - Қайталап сұрау, нақтылау – айтушыны ынталандыру. - Сұхбаттасумен келісу, келіспеу мақсатында өз пікірін білдіру – өзінің түсініп отырғанын айтушысына сендіру. Тіл үйренушінің тыңдалған ақпаратты

Берілген сөйлемдерден «Ұшып-қону жолағы» сөз тіркесінің мағынасын ашамыз.

1. ***Ұшу-қону жолағы*** — аэродромның ұшақтардың ұшуына және қонуына арнайы жабдықталған бөлігі.

2. Арманның көңілді болатын да реті бар, ол бүгін қазақ тілінен «бес» деген баға алды.

3 *Ұшу-қону жолағы жабындысының беріктігі мен қалыңдығы қызмет көрсететін ұшақтардың түріне байланысты.*

4. *Ұшу-қону жолағы күндізгі және түнгі бағдарлармен, белгілік және шектеу оттарымен жабдықталады, аэродромдық апатты тоқтату қондырғылары болуы мүмкін.*

7. ***Ұшып-қону жолағы туралы ақпаратқа көңіл бөлгіземін.***

Ұшып-қону жолағы деген не?

Ұшу-қону жолағы (ҰҚЖ) (Взлетно-посадочная полоса) — аэродромның ұшақтардың ұшуына және қонуына арнайы жабдықталған бөлігі. Жолақтың беті тегістелген жер немесе қолдан жасалған жабынды (бетон, асфальтпен, темірмен және басқамен) болуы мүмкін. Ұшу-қону жолағы жабындысының беріктігі мен қалыңдығы қызмет көрсететін ұшақтардың түріне байланысты. Ұшу-қону жолағы күндізгі және түнгі бағдарлармен, белгілік және шектеу оттарымен жабдықталады, аэродромдық апатты тоқтату қондырғылары болуы мүмкін. Көп тараған Ұшу-қону жолағының ұзындығы 1200-3500 м және ені 3050 м-дей болып келеді [5.32].

Сөздік қорын кеңейту үшін студенттерге кілт сөздердің синонимдерін табуға, естілген сөздермен лексикалық сөз тіркестерін есте сақтауға, антонимдерді таңдауға кеңес беруге болады.

Тыңдаудан бұрын мұғалім нақты нұсқаулар беріп, студенттердің назарын түсінуді тексеруге бағытталған сұрақтарға аударуы керек. Студенттер диалогтың қандай фактілері мен сәттеріне назар аудару керектігін түсінуі керек. Осылайша, сұрақтарға жауап беру кезінде қиындықтар жойылады.

Оқытушының міндеті — әр сөзді түсінудің қажеті жоқ екенін түсіндіру, ең бастысы негізгі идеяны түсіну. Тапсырмаларды тыңдаудың мәні мен егжей-тегжейіне нақты бөлу керек, әйтпесе студент тыңдау оған берілмейді деп ойлайды. Оқушыларға бірден диалог сценарийін берудің қажеті жоқ, егер сізге бейтаныс лексиканы жазып алу керек болса, қайтадан тыңдау керек, контексте бейтаныс сөздердің мағынасын болжауды ұсынып, содан кейін ғана мәтін мәтінін беріңіз. Аудио мәтінмен жұмыс аяқталғаннан кейін, ең алдымен, студенттер сөйлеуді үйренуге тырысатындықтан, естігендерін талқылауды ұйымдастыру керек. Бұл пікірталастар, пікірталастар, рөлдік ойындар болуы мүмкін. Егер сізде уақыт шектеулі болса, сіз жай ғана тыңдалған мәтінді немесе диалогты талқылай аласыз.

Жаңа ақпаратты меңгертуге арналған мәтіндерді қайталап тыңдату нәтижесін береді. Бірақ кейбір зерттеулерге назар аударатын болсақ, қайталап тыңдау түсінуді 16,5 %-ға, үшінші рет тыңдату 12,5 %-ға (екіншісімен салыстырғанда) жақсартады, содан кейінгі қайталауларда оң көрсеткіштің болмайтыны байқалған [4].

Аудиомәтінмен жұмыс үш түрлі кезеңнен тұрады: мәтіналды жұмыс, мәтінмен және мәтіннен кейінгі жұмыс. Мәтіналды жұмыстарында белгілі бір жағдаят туғызу немесе жекелеген сөздер, сөз тіркестері, суреттер, жоспар арқылы тіл үйренушіге тыңдайтын мәтін тақырыбына болжам жасату керек. Мәтінмен жұмыс тікелей тыңдау барысында орындалады. Тыңдау арқылы қабылдау, түсіну қабілеттерін дамытуға арналған фонетикалық, лексика-грамматикалық жаттығулар орындату: берілген ақпаратпен келісу келіспеу, сұраққа жауап, түсіп қалған дыбысты, қосымшаны, сөзді анықтау, сөйлемді аяқтау, т.б. Үшінші кезең үш түрлі тапсырмадан тұрады: 1) Тыңдалған мәтінді түсіне білу; 2) қабылданған ақпаратты шығармашылық өңдеуден өткізе білу; 3) алынған ақпаратты тілдік қарым-қатынаста қолдана білу. Яғни, бұл кезеңде алынған ақпаратты дискуссияда, біреуге кеңес немесе жаңа ақпарат беруде қолдану керек. Сонымен тыңдалған мәтінді тіл үйренушінің түсінгенін бағалау үшін төмендегі талаптар қойылады: а) мәтін мазмұнының толық, дәл айтылуы және түсіну тереңдігі; ә) тақырыпты (айтылған ойды) анықтауы; б) тілдесушілердің мінездерін өзінше түсінуі (әлеуметтік, психологиялық, жасына және рөліне қарай, таныстық деңгейлері және т.б.); в) аудиомәтіндегі кейіпкерлердің қатысымға түсу ниеттерін анықтау (келісу, кеңес беру, ақпарат алмасу) г) тіл үйренушінің түсінген-түсінбегенін бақылау үшін, альтернативті мәтін ұсынуға болады Жоғарыда атап өткеніміздей, тыңдалымды меңгертумен қатар оны бақылау, бағалау қатар жүріп отырғанда ғана жұмысымыздың нәтижесін көре аламыз.

Қорытынды бөлім. Авиация саласы бойынша білім алушылардың кәсіби мәтіндерді тыңдалым арқылы меңгерудің оңтайлы әдістері мен тәсілдері *Маманның кәсіби бағыттылығын, іскерлігін қалыптастырады*. Қорыта айтсақ, кәсіби қазақ тілін оқыту әдістемесі теориялық білім берумен қатар, болашақ мамандыққа баулиды. Білікті маман дайындау — қоғам дамуының негізгі жолы. Бүгінгі күн талабы — маманның кәсіби бағыттылығын, іскерлігін қалыптастыру. Сондықтан кәсіптік білім беруде өтілетін дәрістер ғылымның соңғы жетістіктеріне негізделуі тиіс. Жоғары оқу орнында оқитын студенттердің қазақ тілінде мамандығына қатысты ақпараттарды баяндауын жетілдіру, кәсіптік қарым-қатынас тілін дамыту үшін қазақ тілін кәсіби бағытта оқытудың әдістемесін жетілдіріп, тіл үйретудің тәсілдерін бірлікте, тығыз байланыста ұштастыра жүргізу қажет. Студенттерге кәсіби қазақ тілінде авиация саласына қатысты тыңдалымды меңгертуде тыңдалымның мағызы өте жоғары, тыңдауға байланысты қызықты тапсырмаларды таңдау, тілдің осы аспектісін тілдің басқа аспектілерімен байланысты қарастыру студенттерге мәтінді меңгеруде сәтті дайындалуға және тапсырмаларды дұрыс тапсыруға көмектеседі.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Оразбаева Ф.Ш. Тіл әлемі: мақалалар, зерттеулер.- Алматы: Ан-Арыс, 2009. – 368 бет
2. Әлметова Ә. “Сөйлеу әрекет әрекеттері түрлеріне оқыту (әдістемелік құрал). – Алматы: “Арыс” баспасы, 2007.-114 бет”).
3. Оразбаева Ф.Ш., Рахметова Р.С., Көпбаева Ж.С., Мазыбаева Ж.О. «Қазақ тілі» пәні бойынша қазақ тілін деңгейлік оқытудың білім беру стандарты мен бағдарламасы.- Алматы:Абай атындағы ҚазҰПУ, 2010.-122б.)
4. Федотова Н. Л. Методика преподавания русского языка как иностранного (практический курс). – СПб.: Златоуст, 2013. – 192 с.
5. Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігі: Әскери іс. Алматы:"Мектеп" ААҚ, 2001.

References

1. Orazbaeva F.Sh. Til álemi: maqalalar, zertteýler.-Almaty: An-Arys, 2009. – 368 bet
2. Álmetova Á. “Sóıleý áreket áreketteri túrlerine oqytú (ádistemelik qural). – Almaty: “Arys” baspasy, 2007.-114 bet”).
3. Orazbaeva F.Sh., Rahmetova R.S., Kópbaeva J.S., Mazıbaeva J.O. «Qazaq tili» páni boyynsha qazaq tilin deńgeilik oqytúdyń bilim berý standarty men baǵdarlamasy.-Almaty:Abai atyndaǵy QazUPÝ, 2010.-122b.)
4. Fedotova N. L. Metodika prepodavanııa rýsskogo iazyka kak inostrannogo (prakticheskıı kúrs). – SPb. : Zlatóyst, 2013. – 192 s.
5. Qazaq tili termınderiniń calalyq ǵylymı túcındirme sózdigi: Áckerı ic. Almaty:"Mektep" AAQ, 2001.

DOI 10.53364/24138614_2022_26_3_63

УДК 62-551.454

МРНТИ: 50.43.19

¹Сайлаубекова А.Ж., ²Золотов А.Д., ³Оспанов Е.А.
^{1,2,3}НАО Университет имени Шакарима города Семей

¹E-mail: asel_sailaubekov@mail.ru

²E-mail: Azol64@mail.ru

³E-mail: 78oea@mail.ru

**ПОВЫШЕНИЕ КАЧЕСТВА РЕГУЛИРОВАНИЯ ОБОРУДОВАНИЕМ
АВИАЦИОННОЙ ТЕХНИКИ ПРИ НЕЧЕТКОЙ ИСХОДНОЙ ИНФОРМАЦИИ****БАСТАПҚЫ АҚПАРАТ АНЫҚ БОЛМАҒАН КЕЗДЕ АВИАЦИЯЛЫҚ ТЕХНИКА
ЖАБДЫҒЫН РЕТТЕУ САПАСЫН АРТТЫРУ****IMPROVING THE QUALITY OF REGULATION BY AVIATION EQUIPMENT WITH
FUZZY SOURCE INFORMATION**

Аннотация. В данной статье приведено исследование свойств системы автоматического регулирования с нечетким регулятором, который включает в себя нечеткое псевдолинейное корректирующее устройство с фазовым опережением и ПИД-регулятор.